

KISBALI LÁSZLÓ

1954–2009

Laci, nekrológot írok. Még sosem próbáltam. Látod, erre is ráveszel. Én bezzeg írok. Megírom, ha muszáj. Jó, nekem könnyebb, mindazoknak sokkal könnyebb, akik nem olyan kétségbeejtően tehetségesek.

Te és az írás, pontosabban a nem-írás. Örök téma. Lám, még most is az. Egyáltalán mi is maradt ránk tőled, s mi minden maradt benned? Hallom, Szókratészhez hasonlítanak, a Mesterhez, aki sétál, beszélget, kritizál, új perspektívákat nyit, akit hallani kell. Mindez igaz. Azzal a rettentő különbséggel, hogy Szókratész nem is akart írni. Te akartál. De. A hozzád talán lelkileg legközelebb álló tanítványod, Harkányi András, olyasmit mondott nekem a minap, egész személyiségedet arra a gondolatra építetted fel, hogy az írás valójában lehetetlen. Így önmagadat kellett volna lerombolni ahhoz, hogy a nagy művek – igen, inkább többes szám – megszülethessenek. Akkor most kellene nekifognod?

Tudom, közérthetőbbnek kellene lennem. Kisbali László a tanárom volt a pécsi egyetemen a múlt század nyolcvanas éveinek második felében, tehát kevés híján huszonöt éven át tartott az ismeretségünk itt, a Hold alatti világban. Akkor a harmincas éveinek az elején járt. Tanított nekünk szociológiát (Durkheimtől az etnometodológusokig), esztétikatörténetet (Graciántól Gadamerig), művelődéstörténetet (a reneszánsz hermetizmustól a szabadkőművességig) és még sok egyebet. Vibráló és lenyűgöző volt. Szinte semmit nem publikált, nem voltak tudományos fokozatai, és nem is törekedett elérésükre, nem érdekelték az egyetemi rangok, pláne a pozíciók. Ami, ha lehet, még inkább növelte vonzerejét. Valaki olyat hallgathattunk, aki – úgy tűnt – mindenhez ért, mindent olvasott, mindent át- és újragondolt, aki kifogyhatatlan intellektuális munícióval rendelkezik, s mindeközben vagy éppen ezért felette áll a hivatalos rendnek, kedélyesen fittyet hány a tudományos-egyetemi elvárásokra és minden olyan kötöttségre, amit nem maga vállalt önmagára: hiába, Kantot olvasni és...

Tanítványok gyűltek köré Pécsen, ahogy mindenütt később is, ahol csak megfordult, az Iparművészeti Főiskolán (később már Egyetemen), a Képzőművészeti Egyetemen vagy éppen valamelyik nagy könyvtár olvasótermében. Pezsgés vette körül, nyilván ezt teszi a szellem ereje: a szellemé, amely, tudjuk, elevenné tesz. Tanítványait aztán életfogytig „gondozta”. Mintha valójában mi lettünk volna inkább az életműve, ez a sokféle indíttatású, tehetségű, érzékenységű és lelki alkatú ember, bölcsészek és képzőművészek. Mindnyájan megfértünk a szívében, bármennyire mások voltunk is, bármennyire máshogy váltottuk is be – vagy éppen nem – a hozzánk fűzött reményeket. Sokunk és sokszor ült a Visegrádi utcai lakás nagy foteljében, jó volt ott lenni: Laci, Ica, a gyerekek, olykor a Nagymama. Mindig kapott az ember valamit: könyvet, biztatást, ötletet, feladatot, és ebédet is, ha úgy adódott.

„Nyugodtan legyél” – hallottam tőle sokszor búcsúzáskor fiatal felnőtt éveimben, amikor még annyi minden képlékeny volt körülöttem, miközben – lassacskán közelebb-ről megismerve – világosan láttam, hogy ezt a szerető és óvó mondatot inkább nekem

kellene mondani. Pedig szerették és óvták, irigylésre méltó családja volt. Aztán elillantak a harmincas évek, a negyvenesek is már. Talán valahol valaminek át kellett volna fordulnia vagy alakulnia benne, ami más irányba terelhetne volna, hogy a szárnyaló intellektus még rövid időszakokra se válhasson emésztővé, a szellemes bírálat keserű önkritikává, az elvárásokkal és konvenciókkal szembeni függetlenség olyan belső szabadsággá, amely egyre kevesebb kapcsolódási pontot kínál fel másoknak. Hogy ne kúszhassanak be alattomban a betegségek.

Többet dolgozott, mint néhányunk együttvéve. Rengeteget olvasott, s rengeteget írt is – magának. Jegyzetelt, kivonatolt, megszámlálhatatlan ötletét gépelte be a számítógépébe, újabb és újabb nagyszabású kötetterveket, sőt talán még fejezeteket is. És persze részletesen és a megérdemelnél hosszabban reagált, ha tanítványként vagy kollégaként valaki elküldte neki egynémely irományát. Talán nem illetlen, ha felidézem egy öt évvel ezelőtti hosszú levelének első néhány sorát, hogy hallhassuk a hangját: „*Endre, lelkem, két perce olvastam el a dolgozatodat, nagyon nagy örömmel. Sokat is tanultam belőle, de ami a legrosszabb, elindította az agyamat. Úgyhogy, ha most nem fegyelmezem magam, akkor nekiállok Berkeleyt, Burke-öt, Diderot-t olvasni stb... S akkor jön az, amit már ismersz, sem a magam már elkezdett dolgát nem csinálom, sem neked nem válaszolok. [...] Ami cenzori szerepemet illeti, rövid lehetek: Nihil obstat. [...] Pozitíve is megfogalmazhatom mindezt, de ha dicsérnek, mindig olyan gyanakvó-hitetlen arcot vágsz, hogy az embernek elmegy a kedve a lelkesedéstől. Az én hiperkritikai perverzióim miatt pedig semmi rutinom nincs az enthuziazmusban.*” Mindebből csak azt nem kell nagyon komolyan venni, hogy sokat tanult volna az írásomból. E felütés után aztán a megszokott virtuozitással elkezdti újragondolni és új kontextusokba helyezni az érintett témákat, új szempontokat vet fel, általam sosem hallott szerzők és műveik sorát ajánlja a figyelmembe, s persze már néhány bekezdést követően ez a mondat jön: „*Mint látod, a nagy dicséretből kibontakozhat a dolgozatod által feltárt helyzet ellentétes interpretációja is.*” S valóban.

A hiperkritikus értelem hömpölygése eltakarítja a gondolkodás útjából az összes akadályt, felülbírál minden rögzült beszédmodot és bevett vélekedést, de közben folyamatosan szétmállasztja azt is, amit kiapadhatatlan tartalékaiból fáradhatatlanul újra és újra felépít; legvégül a partot is elmossa, amely mederben tarthatná. Szeretett Kantja azt írja a harmadik KRITIKÁ-ban, hogy az alkotó zseni képzeletének szabadságát és gazdagságát az ítélőerőnek kell korlátozni, fegyelmezni vagy nevelni, nehogy végül „*az értelem szenvedjen kárt*”. De mi van akkor, ha maga az intellektus ilyen kifogyhatatlan, ilyen nagyvonalúan és játékos kedélyességgel áradó? Ráadásul minden önzéstől, gógtól és cinizmustól mentesen. Pusztá szabadságvágyból. Ilyenkor azt gondolom, a keserűségek és fájdalmak ellenére nagyon szép élete volt. S azt is, szinte elviselhetetlenül nehéz lehetett minden megnyugtató vagy legalább biztonságot adó beszédmód, konvenció vagy hídfőállás nélkül élni. Egyszerre mámorító és borzongató az ilyen szabadság.

Sejtem, Laci, ha kénytelen lennél elolvasni a fentieket, mert volna hova elküldednem, azon töprengenél, hogyan mondd meg nekem anélkül, hogy megbánts, talán ezt így mégse kellene. Kifolyik az ujjaim közül az, amit megragadni szeretnék, főként, hogy nem tudom, mi is az pontosan. Pedig ez csak egyetlen metszete volna az életednek. De hogy lehetne egy „nekrológ” betűivel az örökké mozgásban lévő szellem elevenségét elkapni, jóságos és bölcs s olykor szívszorítóan esendő gesztusaidat az emlékezet számára maradandóvá tenni? Mégis mi marad, ha nem a betű?

Zenéről alig beszélgettünk. Néhány éve, amikor Moszkvában éltetek, kérdezted, ismerem-e a *Blind Faith*-t, ezt az angol blues-rock formációt Eric Claptonnal, Steve Winwooddal, az egyetlen, 1969-es lemezüket a botrányt kavarázó lemezborítóval. Nagy ritkaság, alig tudtad beszerezni, pedig nagyon szereted. Ezt hallgatom mostanság. „*Come down off your throne / And leave your body alone / Somebody must change / You are the reason / I've been waiting so long / Somebody holds the key / Well, I'm near the end and I just ain't got the time / Well, I'm wasted and I can't find my way home.*”

Szécsényi Endre

A folyóirat a Nemzeti Kulturális Alap
támogatásával jelenik meg

nka
Nemzeti Kulturális Alap